distriktualnoga prostora te religijske povijesti, kao i povijesti migracija. Time ova knjiga predstavlja i vrijedan izvor za komparativna istraživanja uz korelaciju s drugim istarskim ili istočnojadranskim urbanim sredinama. Sve u svemu, ovo izdanje vrijedan je doprinos objavljivanju i dostupnosti kasnosrednjovjekovnih izvora, osobito za buduća istraživanja porečke, istarske i šire istočnojadranske povijesti u 15. stoljeću.

Ante Bećir

Tomislav Popić, *Acta mediaevalia curiae consulum et maris communis Iaderae*, tomus primus, Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025, 647 stranica

Objavljivanje prvoga sveska edicije *Acta mediaevalia curiae consulum et maris communis Iaderae* iznimno je važan doprinos hrvatskoj medijevistici, osobito u području pravne, gospodarske i urbane povijesti istočnojadranskoga prostora. Riječ je o prvome kritičkom izdanju dijela sačuvanih spisa zadarskoga Sudbenog dvora konzula i mora – jedinstvene sudske institucije u srednjovjekovnoj Dalmaciji, čija je dokumentacija dosad ostala gotovo u potpunosti neiskorištena u historiografiji. Time se prvi put sustavno predstavljaju ovi spisi, koji su krucijalan izvor za razumijevanje pravnih te pomorsko-trgovačkih mehanizama u kasnosrednjovjekovnom Zadru.

Knjiga je rezultat dugogodišnjega istraživačkog rada, započetog još tijekom autorova rada na doktorskoj disertaciji (obranjenoj 2011. godine). Već sama činjenica da je riječ o prvome od planirana tri sveska jasno pokazuje razmjere pothvata i ambiciju da se cjelokupna sačuvana građa ove sudske institucije učini dostupnom ponajprije znanstvenoj i stručnoj zajednici. Knjiga započinje proslovom (11-13), odnosno iscrpnom uvodnom studijom *Zadarski Sudbeni dvor konzula i mora u srednjemu vijeku* (15-47). Hrvatski je tekst preveden na talijanski jezik pod naslovom *Corte di giustizia dei consoli e del mare di Zara nel Medioevo* (47-81), nakon čega slijedi konzultirana bibliografija (82-88). Prije samoga korpusa objavljenih izvora autor donosi pojedine priloge, odnosno transkripciju dviju zasebnih isprava, popis zadarskih notara pri ovom sudu, kao i pregled sačuvanih spisa suda koji se odnose na razdoblje između 1385. i 1423. godine (89-102).

U opsežnoj uvodnoj studiji autor detaljno razmatra ustroj, jurisdikciju i djelovanje Sudbenoga dvora konzula i mora u širem institucionalnom i političkom kontekstu srednjovjekovnoga Zadra. Pritom uvjerljivo pokazuje da se ne radi tek o lokalnoj posebnosti, nego o sudu koji se može promatrati u okviru šire mediteranske pomorsko-pravne i trgovačke prakse. Posebna se pozornost pritom posvećuje terminološkim i institucionalnim pitanjima, osobito višeznačnosti pojma *consul* u srednjem vijeku, pri čemu se ističu različite razine značenja: od gradskih upravitelja i sudaca, preko trgovačkih predstavnika u stranim lukama i gradovima, do sudaca specijaliziranih za trgovačko-pomorske sporove.

Autor pritom ne ostaje na razini normativnoga okvira, nego analizira kako su se pravne norme primjenjivale u svakodnevnoj sudskoj praksi. Sudski spisi omogućuju uvid u dinamiku trgovačko-pomorskih sporova, uključujući neuspjehe poslovnih pothvata, sukobe, prevare, brodolome i druge rizike srednjovjekovne pomorske trgovine. Osobito je vrijedna autorova rasprava o sudskom postupku, u kojoj se jasno razlikuju pravna i političko-administrativna razina djelovanja suda. Detaljno se pritom razmatra akuzacijski postupak, uloga pisanih dokaza i svjedoka, razlike između redovitoga i skraćenoga postupka, kao i mehanizmi prisile i izvršenja presuda. Pritom se jasno pokazuje kako su procesna pravila bila prilagodljiva specifičnim potrebama trgovačko-pomorskih

sporova, što dodatno potvrđuje funkcionalnu racionalnost ove institucije.

Središnji dio knjige čini kritičko izdanje sudskih spisa, odnosno knjige procesā (*Liber procesuum*) te knjige intencija i svjedoka (*Liber intentionum et testium*) (105-613). Izdanje se odlikuje visokom razinom jezične i tehničke preciznosti. Tekstovi su pomno transkribirani i jasno strukturirani. Dvojezična prezentacija dodatno povećava dostupnost građe međunarodnoj znanstvenoj publici. Kao i uvodna studija, na isti su način popratni regesti prevedeni na talijanski jezik. Pritom je riječ o preko 500 stranica građe, odnosno 305 numeriranih i transkribiranih dokumenata za razdoblje između 1385. i 1413. godine. Polazeći od mnogih tehničkih problema koji se nerijetko pojavljuju prilikom transkribiranja dokumenata pisanih srednjovjekovnom latinskom goticom, ovaj pothvat samim time predstavlja jasnu manifestaciju autorova iznimnoga znanja i sposobnosti u polju srednjovjekovne latinske paleografije.

Spisi donose iznimno raznoliku galeriju aktera uključenih u trgovačko-pomorske odnose kasnosrednjovjekovnoga Zadra. Uz pripadnike zadarskih ili drugih dalmatinskih gradskih elita i imućnije trgovce, pojavljuju se obrtnici, mornari, stanovništvo zadarskoga distrikta te strani trgovci i pomorci iz različitih dijelova Italije ili Mediterana. Gradski plemići u tim dokumentima nastupaju kao ekonomski akteri, ulagači ili jamci, a ne kao nositelji političke vlasti. Pritom spisi otvaraju mogućnost praćenja djelatnosti talijanskih trgovaca ili financijskih stručnjaka u Zadru, odnosno djelovanje zadarskih ili dalmatinskih trgovaca unutar jadranskoga bazena. Osim toga, cjelovitim promatranjem raznih pomorsko-trgovačkih situacija moguće je dobrim dijelom rekonstruirati plovidbene rute te trgovačke mreže uzduž istočnoga Jadrana.

Važno mjesto u spisima zauzimaju pomorski incidenti poput brodoloma, zapljene robe, piratstva i havarija, koji dodatno naglašavaju nesigurnost i nepredvidivost srednjovjekovne pomorske ekonomije. U takvim se slučajevima sud pojavljuje kao prostor u kojem se nastoji raspodijeliti rizik i utvrditi odgovornost među sudionicima trgovačkih pothvata. Posebno su zanimljivi sporovi unutar trgovačkih društava, u kojima se razotkrivaju unutarnje napetosti, različita očekivanja partnera i fleksibilna primjena pravnih rješenja prilagođenih konkretnim okolnostima. Njihovi sukobi obuhvaćaju neispunjene ugovore, sporove oko podjele dobiti i gubitaka, kašnjenja isporuka te odgovornost za izgubljeni ili oštećeni teret. Izvori pritom jasno pokazuju da se sud koristi kao pragmatičan mehanizam za rješavanje konflikata, a ne kao sredstvo puke afirmacije apstraktnih pravnih normi.

Premda je riječ prije svega o ediciji izvora, autorov rad uvelike nadilazi samo objavljivanje transkripcije. Kao što i sam navodi, krajnji cilj historiografije nije objavljivanje izvora, nego je to polazište za nove interpretacije. U tom smislu, uvodna studija postavlja čvrst interpretativni okvir te otvara niz novih istraživačkih pitanja, od pravne povijesti i institucionalne dinamike, preko društvene i gospodarske povijesti, do povijesti svakodnevice i komunikacijskih mreža na Jadranu i širem području Mediterana. Na kraju knjige donose se iscrpna kazala imena i mjesta (613-647).

Jedan od važnijih doprinosa knjige jest u načinu na koji pokazuje kako je zadarski Sudbeni dvor konzula i mora funkcionirao kao komunalna magistratura, a ne kao korporativni sud trgovaca, što ga jasno razlikuje od dobroga dijela talijanskih ili mediteranskih modela. Sud je bio integriran u sustav gradske vlasti, s definiranim odnosima prema drugim sudskim tijelima. Pritom je njegova nadležnost bila ograničena na trgovačke i pomorske sporove. Ta se podjela jurisdikcijā nakon Zadarskoga mira 1358. godine pokazuje kao rezultat kompromisa između kraljevske vlasti i lokalne plemićke elite, ali i kao izraz potrebe za učinkovitijim rješavanjem

specifičnih vrsta sporova. Sud se pritom sastojao od tri suca iz plemićkih redova, koji su bili birani na šest mjeseci izbornom (političkom) procedurom u zadarskom Velikom vijeću.

Osim toga, valja istaknuti da se istraživanje trgovine i ekonomije u kasnosrednjovjekovnim dalmatinskim gradovima najčešće bazira na generičkim notarskim dokumentima. No sudski spisi, posebno oni jednoga pomorsko-trgovačkog suda, pružaju kompleksniji uvid u procese i obrasce ponašanja. Naime, notarski dokumenti najčešće samo posreduju odnose kao gotov čin kroz formu ugovora, premda zapravo takvi spisi predstavljaju isključivo jedan fragment u širem sklopu trgovinskih ili ekonomskih odnosa među pojedincima ili skupinama. Čitave dimenzije usmenih razgovora ili učestalih – ugodnih ili konfliktnih – fizičkih interakcija među zabilježenim akterima, ali i onima koji nisu ostali zapisani na papiru, zapravo ostaju nepoznate u notarskim instrumentima.

Zaključno, prvo izdanje srednjovjekovnih spisa Sudbenoga dvora konzula i mora iznimno je vrijedno i metodološki uzorno izdanje koje bitno obogaćuje objavljeni fond izvorne građe za proučavanje srednjovjekovnoga Zadra te dalmatinskoga i istočnojadranskoga prostora. Kao što i sam autor naglašava, ova građa omogućava istraživanje pravne jurisdikcije i pravnih procedura, gospodarske povijesti i poslovnih pothvata (trgovina, krediti), pomorske povijesti kroz plovidbene rute i tipove brodova, društvene povijesti kroz partnerstva i sporove, a na kraju i povijesti Mediterana kroz prizmu mobilnosti trgovaca i oblikovanja trgovačkih mreža na jadranskom ili širem sredozemnom prostoru. Knjiga predstavlja sada neizostavnu i nezaobilaznu autoritativnu referencu za potonja tematska istraživanja.

Ante Bećir

Lena Sadovski, *Venice and the Dalmatian Hiterland: Spalato, Poglizza, Almissa and Clissa (Late 15th–Early 16th Century)*, Leiden; Boston: Brill, 2024, 297 stranica

Objavljena u sklopu izdavačke serije *Later Medieval Europe* uglednoga engleskog nakladnika Brill, ova monografija Lene Sadovski donosi zanimljiv i svjež pogled na Split i okolna područja Poljica, Klisa, Omiša, Radobilje, Rogoznice i Krajine u kasnom 15. i ranom 16. stoljeću, na odnose tih područja prema mletačkim vlastima, ali i njihove međusobne odnose. Istraživana tematika nametnula se kao prirodno produbljivanje pitanja s kojima se Sadovski susrela još u svojem doktorskom radu, u kojem se bavi društvenim strukturama Splita u istom razdoblju. Knjiga je podijeljena na osam poglavlja, uključujući uvod i zaključak.

Počevši s poglavljem *Introduction* (1-35), Sadovski za cilj knjige postavlja analizu mletačke uprave u Splitu, koji prepoznaje kao administrativno središte za okolna područja Poljica, Omiša, Klisa, a povremeno i šire. Zatim se ukratko osvrće na dosadašnju historiografiju te razlaže teorijske i metodološke postavke knjige koja prati mikrohistorijski pristup, nastojeći na nov način sagledati odnos kasnosrednjovjekovnoga grada i njegova zaleđa. U drugoj cjelini prvoga poglavlja autorica prikazuje kako je Mletačka Republika s vremenom širila svoju vlast na istočnojadranske gradove i okolna područja. Osim toga, tematizira lingvističku i kulturnu raznolikost stanovništva koje je Republika na tom području zatekla te daje osnovne crte administrativnoga aparata kojim je tim područjem upravljano. Opisuje važnost Splita za mletačku vlast te zaključuje da se ta vlast na lokalnoj i svakodnevnoj razini primarno uprisutnjivala kroz pravni sustav i notarijat. Naposljetku Sadovski predstavlja izvore koji čine temelj njezina istraživanja. Radi se mahom o notarskim ispravama i sudskim spisima koji se čuvaju